

OŠ Brinje Grosuplje
Ljubljanska cesta 40a

Tolminski kmečki upor

Raziskovalna naloga

Področje: Zgodovina

Avtor: Ruben Luznik, 5. c
Mentorica: Tjaša Erjavec

Grosuplje, februar 2020

KAZALO

1	UVOD	4
2	TEORETIČNI DEL	5
2.1	KAJ JE TOLMINSKI PUNT	5
2.2	POMEMBNE OSEBE TOLMINSKEGA PUNTA	5
2.3	VZROKI ZA KMEČKI PUNT	6
2.4	POSLEDICE UPORA	7
3	KULTURNI SPOMENIKI	8
3.1	PESNIŠTVO	8
3.2	PRIPOVEDNIŠTVO	9
3.3	SLIKARSTVO IN KIPARSTVO	9
3.4	GLASBA	10
3.5	TOLMINSKI GRB	10
3.6	OSTANKI PUNTA V TOLMINSKEM MUZEJU	10
4	EMPIRIČNI DEL	12
4.1	METODA	12
4.2	REZULTATI	12
5	ZAKLJUČEK	13
6	LITERATURA	14
7	PRILOGE	15
	INTERVJU Z UČITELJICO ZGODOVINE	15

POVZETEK

Za temo raziskovalne naloge sem se odločil zato ker moj oče izhaja iz Tolmina. Pogosto se odpravimo na sprehod do ostankov tolminskega gradu in njegova zgodovina me zelo zanima. Ravno tako obiskujem Mengore, kjer na cerkvi večkrat preberem Gradnikove verze o tolminskem puntu.

Z raziskovanjem sem pričel v Knjižnici Cirila Kosmača Tolmin, kjer sem pričakoval največ literature na to temo. Razočaran sem ugotovil, da je ni veliko. Največ podatkov sem tako našel med obiskom Tolminskega muzeja ter na internetnih straneh. Nato sem sestavil še vprašanja za pogovor z učiteljico zgodovine na OŠ Brinje, go. Katarino Dremelj. S pomočjo vseh pridobljenih podatkov sem potrdil oziroma ovrgel tri hipoteze, ki sem jih zastavil na začetku.

Lahko rečem, da sem v svoji raziskovalni nalogi izvedel veliko o vzrokih in posledicah velikega tolminskega kmečkega punta, ki se je zgodil leta 1713, ter tudi o razmerah, v katerih so živeli puntarji.

Ključne besede: Tolmin, kmečki upor, grof, dajatve

1 UVOD

V raziskovalni nalogi bom raziskoval tolminski kmečki upora. Zanima me naslednje:

- **zakaj** je leta 1713 prišlo do kmečka upora v Tolminu;
- **kdo** so bili pobudniki oziroma kmečki uporniki ter proti komu so se upirali;
- **potek** upora,
- **pozitivne in negativne posledice upora** ter
- **vpliv** punta na oblikovanje slovenske narodne zavesti.

Zato sem si pred začetkom raziskovanja postavil naslednje hipoteze:

Hipoteza 1: Predvidevam, da so tolminski kmetje zmagali.

Hipoteza 2: Predvidevam, da so ubili tolminskega grofa.

Hipoteza 3: Predvidevam, da so ostanki Tolminskega kmečkega upora vidni še danes.

2 TEORETIČNI DEL

2.1 KAJ JE TOLMINSKI PUNT

Izraz *punt* izhaja iz nemške besedne zveze *der bund*. Pomeni združenje, zveza oziroma zaveza. Kmetje so sebe začeli imenovati puntarji v začetku 18. stoletja. Prej so se podložniki upirali proti fevdalcem, torej tistim, ki so jim oddajali v najem kraljevo zemljo. Novost Tolminskega kmečkega punta pa je bila v tem, da so se kmetje prvič upirli državnim organom in cesarju.

Tolminski punt je bil zadnji od petih velikih kmečkih uporov na področju slovenskih dežel, in sicer poleg Koroškega (1487), Slovenskega (1515), Hrvaško-slovenskega (1572-1573) in Drugega slovenskega kmečkega upora (1635). Tolminski kmečki upor se je odvijal na področju Goriške in v delu Kranjske v času od marca do julija 1713. Kmetje so bili v sporu z grofom zaradi visokih davkov in zaradi načina, kako so se ti davki pobirali. Kmete so dodatno obremenile hude naravne nesreče v tistem času (npr. obilno deževje, živinska kuga), zato so sklenili, da se grofu uprejo (Tolminski upor, 2020).

2.2 POMEMBNE OSEBE TOLMINSKEGA PUNTA

Tolminski kmečki upor so pripravili in vodili Ivan Miklavčič - Gradnik, Simon Golja, Gregor Kobal, Lovrenc Kragulj, Martin Munih, Mihael Baloh, Jakob Velikonja, Jakob Gruden, Matej Podgornik, Andrej Laharnar, Valentin Lapanje in Tone Pavšler. Pridružilo se jim je približno 80,000 upornih kmetov. Povezali so se v kmečko zvezo z imenom Tolminska Gmajna, za katero so plačevali tudi puntarski davek.

Na nasprotni strani pa so glavne vloge odigrali izterjevalec davkov Jakob Bandel, njegov brat, vikar Anton Bandel, tolminski grof Jacob Anton Coronini ter deželni glavar grof Leopold Adam Strassoldo.

2.3 VZROKI ZA KMEČKI PUNT

Razlogi za veliki tolminski upor so se začeli kopičiti že v času, ko so se prebivalci Goriške spopadali s kužnimi boleznimi ljudi in živine ter hudimi posledicami slabih letin. Kmetje na Goriškem in deloma na Kranjskem so se upirali novim državnim davkom na meso, usnje in vino.

Že leta 1701 je skupina tolminskih kmetov pod vodstvom Simona Golje s Kneže na Dunaju vložila pritožbo. Pritoževali so se nad raboto, novim državnim davkom na oporoko in kupoprodajno pogodbo, nad podvojenim številom biričev, nad stražo, ki so jo morali opravljati na gradu in ob shodih po vaseh; zahtevali so pravico do košnje in sekanja drv na skupnih zemljiščih ter negodovali glede kupovanja in prodajanja grofovega vina.

Davke tolminskega glavarja grofa Jakoba Antona Coroninija je z uporabo nasilja pobiral Jakob Bandel. Če kmetje niso mogli poravnati davkov ali pa so bili v zaostanku, jih je Bandel zaprl v ječo. Tisti kmetje ki niso bili dolžniki, so se odločili da gredo rešit svoje sorodnike in prijatelje in se uprejo proti davku.

Bandel je marca 1713 zaprl skupino Tolmincev, ki so v Gorico prišli prodajati sol in žito. Zasegel jim je ves tovor, to pa je razjezilo tolminske kmete. Čeprav že dalj časa niso hoteli plačevati davka, jih oblasti do takrat niso odločneje kaznovale. Ko pa je začelo v blagajni deželnih stanov primanjkovati denarja, s katerim bi poplačali dolgove do cesarja, se je namestnik goriškega glavarja Leopold Adam grof Strassoldo odločil kmečko nepokorščino prekiniti. Z zaplenbo tovara in zajetjem tolminskega kmeta pa je dosegel ravno nasprotno. Spodbudil je množični upor, ki se je v dveh mesecih s Tolminskega razširil vse do morja, uporniški duh pa je segel tudi preko deželnih in državnih meja (Veliki tolminski punt, 2020). Upor, ki so ga začeli Tolminci, je bil prvič usmerjen proti državni oblasti, in ne proti fevdalcem, kar je novost v kmečkih uporih tedaj.

Tolminskim upornikom so se pridružili kmetje iz okolice Gorice. Ta pohod je sprožil vrsto uporov: na Čepovanskem, v Brdih, upirati so se začeli Brkinci, idrijski rudarji, Žirovci ter kmetje v rihemberšem, štanjelskem in svetokriškem gospostvu. V strahu pred vedno bolj razširjenemu, organiziranemu in objestnemu kmečkemu uporništvu so goriški deželni stanovi v začetku meseca maja 1713 prvič zaprosili za vojaško pomoč. Obmejna vojska z območja Karlovca in Senja, ki je štela okrog 600 mož, je prišla na Goriško v prvih dneh junija. V dobrih dvajsetih dneh so s silo zatrli upore na Krasu ter polovili okrog 60 upornih kmetov. Ko se je razširila vest, da prihajajo Kraševcem na pomoč Tolminci, so se

krajišniki pomaknili proti Gorici in se v Solkanu srečali z večjo skupino upornih kmetov s Tolminskega. Kanalcev in Bricev zaradi strahu pred tujimi vojaki med njimi ni bilo. Ko so krajišniki enega izmed Tolmincev med grožnjami, obmetavanjem in streli smrtno ranili, so se razbežali tudi drugi uporniki. Na Tolminskem so v kmalu polovili še ostale upornike ter tri med upiranjem celo ubili (Vzroki za nastanek tolminskega punta, 2020). Oblast je upor nasilno zatrla.

2.4 POSLEDICE UPORA

Punt je bil neuspešen, sledile so denarne kazni, Tolmincem so odvzeli pravico voliti župane, 72 upornikom so izrekli zaporne kazni in odvzeli premoženje, 11 upornikov so obsodili na smrt – usmrčeni so bili na Travniku v Gorici 20., 21. in 23. aprila 1714 (Enciklopedija Slovenije, 1987-2002).

Pred usmrčitvijo so voditeljem še enkrat prebrali sodbo ter jim dovolili spoved. Ivanu Gradniku so najprej odsekali desno roko, nato glavo, potem pa ostanek telesa izpostavili na mučilnem kolesu. Šest voditeljev so razčetrili. Usmrčenim so zaplenili vse premoženje, torej kmetije. Premagani kmetje so se vrnili domov.

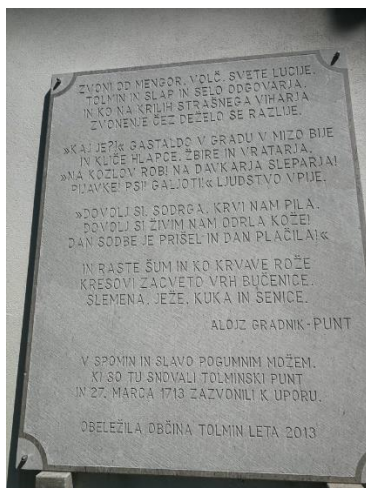
Vseeno pa so posledice kmečkega upora vidne tudi danes in so zaznamovale Tolmin, njegove prebivalce, umetnost in kulturno ter zgodovinsko dediščino. Tu je posebej pomemben uporniški duh, ki se je v teh krajih ponovno izkazal med obema svetovima vojnama.

3 KULTURNI SPOMENIKI

3.1 PESNIŠTVO

Tolminski punt je navdihnil tudi pesnike. **Alojz Gradnik** je v pesmi *Punt* zapisal naslednji verz:

*»Kaj je?« gastaldo v Gradu v mizo bije
in zbira hlapce, žbire in vratarje.
»Na Kozlov rob! Na davkarja! Slepjarje!
Pijav ke! Pse! Galjote!« ljudstvo vpije.
(Alojz Gradnik, Punt).*

Slika 1. Pesem Alojza Gradnika z naslovom Punt

Foto: Jelena Aleksić

Slika 2. Cerkev Marijinega imena na Mengorah

Foto: Minka Osojnik

Njegova pesem je vklesana tudi v spominski kamen, ki je pritrjen na cerkev Marijinega imena na Mengorah. Iz tega je razvidno, da je tolminski upor vplival tudi na kulturo in vero, ostanki pa so vidni še danes.

Našel sem tudi odlomek iz pesmi Prapijci puntarji ljudskega pesnika, ki nosi enak priimek kot jaz. Izhajal je iz vasi Prapetno.

*Dragar Gradniku zagviša,
d' žnjim potegne vsaka hiša;
Najbujš je, da se ujezma vsi
ino grofem zmeljemo kosti.*

3.2 PRIPOVEDNIŠTVO

O tolminskem puntu je pisal **France Bevk** v povesti z naslovom *Tolminski punt* (1963) ter v romanu *Pravica do življenja* (1939). Po romanu je dramo z naslovom *Pravica do življenja: Drama iz tolminskega kmečkega punta leta 1627 v štirih slikah* napisal **Janez Dolenc**, slavist in zbiralec tolminske slovstvene folklore.

Roman o Tolminskem puntu z naslovom *Tolminci* je napisal **Ivan Pregelj**, ilustracije za roman pa je dodal **Rudi Skočir**.

Ob 300-letnici upora je Tolminski muzej je lani izdal *Tolminski punt v stripu* avtorja **Remigia Gabellinija** (Vzporednice vidi v današnjem času, 2002).

3.3 SLIKARSTVO IN KIPARSTVO

Tolminski punt je dobil svoje mesto tudi v slikarstvu in kiparstvu. Likovno sta ga upodobila **Tone Kralj** in **Ivan Čargo**, v obliki kipov pa **Jana Dolenc** in **Stojan Batič**.

Slika 3. Stojan Batič, Tolminski puntarji

Foto: Ruben Luznik (Tolminski muzej)

Slika 4. Tone Kralj, Tolminski puntarji

Vir: Internet

3.4 GLASBA

Tolminski upor je tudi tema del slovenskih skladateljev, npr. **Vilka Ukmarja**, **Avgusta Ipavca** in **Zlatka Kaučiča** (Vzporednice vidi v današnjem času, 2020).

3.5 TOLMINSKI GRB

Upor je bil pomemben za občino Tolmin. Po puntu je dobil Tolmin grb. Na grbu je zapisana letnica upora. Grb prikazuje puntarske vile, biriško helebardo, grad v plamenih in reko Sočo. To so še dandanes najpomembnejši prepoznavni znaki občine Tolmin.

Slika 5. Tolminski grb občine

Foto: Občina Tolmin

3.6 OSTANKI PUNTA V TOLMINSKEM MUZEJU

V Tolminskem muzeju sem si lahko ogledal originalne predmete s tolminskega gradu na Kozlovem robu, rihtarski meč iz 15. stoletja ter kmečko orožje, dokumentarni film in računalniško predstavitev o puntu.

Slika 4. Maketa Tolminskega gradu

Foto: Ruben Luznik

Slika 5. Spomenik ob 260. obletnici Tolminskega punta

Foto: Ruben Luznik

4 EMPIRIČNI DEL

4.1 METODA

Prebral sem zgodovinsko literaturo o Tolminskem puntu v zgodovinskih revijah, knjigah in na internetu. Nato sem opravil intervju z učiteljico zgodovine. Vse podatke sem nato zabeležil in vključil v raziskovalno nalogo. Na koncu sem povzel ugotovitve in jih zapisal.

4.2 REZULTATI

Pri raziskovanju sem si postavil 3 hipoteze. Med raziskovanjem in s pomočjo intervjuja z učiteljico zgodovine Katarino Dremelj sem ugotovil, da lahko potrdim eno hipotezo, dve hipotezi pa sta se izkazali za napačni.

Izkazalo se je, da je *hipoteza 1*, torej, da so tolminski uporniki zmagali, napačna, saj je bil upor zatrt. Zmaga je bila v rokah vojščakov oziroma deželnega glavarja Stassolda in tolminskega grofa Coroninija. To ugotovitev so potrdili pisni viri, ustni viri in informacije na internetu.

Izkazalo se je, da je *hipoteza 2*, torej, da so deželnega grofa Strassoldo uporniki ubili, prav tako napačna, saj je grof po zmagi nad upornimi kmeti še naprej vladal in pobiral davke. Vodje tolminskega punta so bili obglavljeni na travniku v Gorici. Prav tako pa je uvedel novo pravilo, ki je zapovedalo, da Tolminci ne smejo voliti župana.

Hipoteza 3, da lahko posledice upora vidimo še danes, pa se je izkazala za pravilno. Grb občine Tolmin namreč nosi letnico upora (1713) ter simbol, ostanki obzidja in ostanki gradu, cerkve, pesmi in zgodbe različnih avtorjev, ki jih je upor navdihnil.

5 ZAKLJUČEK

V raziskovalni nalogi sem se naučil, da se je potrebno, ne glede na to, kako šibek si, postaviti za svoje pravice. Tolminski uporniki so bili šibki v primerjavi s cesarjem, vseeno pa so se borili za svoje pravice in – čeprav so izgubili – je njihov boj oblikoval ter okrepil slovensko narodno zavest.

V prihodnjih nalogah bi lahko raziskali ostale štiri velike kmečke upore na slovenskih tleh ter njihov vpliv na Slovence.

Menim, da sem s skozi raziskavo povezal zgodovino s sedanjostjo. Našel sem pesmi in zgodbe, ki pripovedujejo o punktu, predvsem pa sem se seznanil z njegovimi tedanjimi vzroki in takratnimi ter sedanjimi posledicami.

Največ mi pomeni, da lahko s to kratko predstavitevijo o uporah povem tudi svojim vrstnikom, ki o njem vedo zelo malo ali celo nič. Hkrati sem ponosen, ker del moje družine izhaja iz Tolmina. Po priimkih upornikov sem ugotovil, da so bili med njimi zelo verjetno tudi moji predniki.

6 LITERATURA

Bevk, F. (1986). Tolminski punt. Ljubljana: Borec.

Čeč, D., Škoro Babič, A., Košir, M., Trpin, D., Preinfalk, M. in Pavlin, V. (2014). Pogledi na tolminski punt in čas ob prelomu stoletja. Nova Gorica: Zgodovinsko društvo za Severno Primorsko; Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije.

Figelj, K. (2013). Primorske novice: Vzporednice vidi v današnjem času. <http://www.primorske.si/2013/03/26/vzporednice-vidi-v-danasnjem-casu> (Pridobljeno 7. 2. 2020)

Javornik, M., Voglar, D., Dermastia, A., Ivanič, M., Pavlovec, R., Stergar, J., Mlinar, Z., Weiss, P. (1987-2002). Enciklopedija Slovenije. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Kofol, K. (2013). Tolminska v času punta: zbornik ob 300-letnici tolminskega punta 1713-2013. Tolmin: Tolminski muzej.

Marušič, B. (1976). Po poteh velikega tolminskega punta: 1. zvezek. Maribor: Obzorja.

Marušič, B. (1976). Po poteh velikega tolminskega punta: 2. zvezek. Maribor: Obzorja.

Občina Tolmin: Veliki Tolminski punt. <https://www.tolmin.si/objava/89688> (Pridobljeno 7. 2. 2020)

Tolminski upor. https://sl.wikipedia.org/wiki/Tolminski_kme%C4%8Dki_upor (Pridobljeno 7. 2. 2020)

Vzroki za nastanek tolminskega punta 1713. https://www.kamra.si/print.html?item_id=57045&tmpl=print&images=0 (Pridobljeno 7. 2. 2020)

Zgodovina v šoli. <http://www.sistory.si/pdfPrikazovalnik.php?urn=35193> (Pridobljeno 7. 2. 2020)

Zupančič, N. (2014). Kmečki upori kot učna tema v 5. razredu devetletne osnovne šole. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

7 PRILOGE

INTERVJU Z UČITELJICO ZGODOVINE

Vprašanja za učiteljico zgodovine

Koliko je bil star grof Strassoldo?

Koliko kmetov je bilo približno pobitih?

Kdo so fevdalci?

Kaj je bil po poklicu Jakob Bandel?

Kaj je prišlo iz besede *der bund*?

Katere so pozitivne posledice punta?
